



УДК: 811.111'373.2-028.16:616.8

OBSERVATIONS ON VERBAL CODIFICATION OF PRION DISEASES**(based on Latin and English)****СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД ВЕРБАЛЬНОЮ КОДИФІКАЦІЄЮ НАЙМЕНУВАНЬ
ПРІОНОВИХ ЗАХВОРЮВАНЬ****(на матеріалі латинської та англійської мов)****Synytsia V. G. / Синиця В. Г.**

ORCID ID 0000-0002-5717-7267

*Ph. D. in Philology, Assoc. Prof. / к. філол. н., доцент**Bukovinian State Medical University,**Chernivtsi, Teatralnaya Square, 2, 58000**Буковинський державний медичний університет,**м. Чернівці, Театральна площа, 2, 58000*

Резюме. Дослідження захворювань тварин і людей як результат вивчення пріонів, під якими, за визначенням [1, с. 289], мається на увазі «протеїновий інфекційний агент зі змінених власних білкових молекул хазяїна», супроводжується відповідною термінологічною лексикою. Сам термін пріон (лат. *prion*, англ. *prion*) був запропонований нашим сучасником, американським біохіміком і неврологом Stanley Benjamin Prusiner (народився 1942 року) і з лінгвістичної точки зору є аббревіатурою, яка вміщує перші дві початкові літери слова *protein* (білок) та три кінцеві літери слова *infection* (інфекція). Мета статті – спостереження за вербальною кодифікацією найменувань пріонових захворювань людини засобами латинської та англійської мов. Висновки: з чотирьох проаналізованих назв пріонових захворювань перевага надається термінологічним сполученням з прізвищевим компонентом, утвореним в латинській мові за моделлю «субстантив у *Not.* + субстантив/прізвище у *Gen.* (за наявності прізвищ кількох дослідників у *Gen.* ставиться лише останній з епонімів). В англійській медичній терміносистемі спостерігаються дві епонімійні конструкції: прізвище дослідників використовується без будь-яких змін та присвійний тип словотворення, коли прізвище приєднується за допомогою апострофа.

Ключові слова: пріонові захворювання, медична термінологія, епонімійний компонент, топонімійний компонент.

Вступ. В сучасній медичній термінології активно функціонують епонімійні терміни на позначення найменувань хвороб, патологічних станів, операцій, симптомів, синдромів, методів діагностики або лікування. Як зазначає Ізвекова Т.Ф. та співавтори [2], наукові і термінологічні дискусії стосовно статусу епонімійних термінів у різних підсистемах медичної термінології продовжуються, тому актуальність даного дослідження не викликає сумнівів.

Об'єктом дослідження обрано складені прізвищеві терміни на позначення назв пріонових захворювань. За енциклопедичним словником Дорналда [3, с. 683-684] «пріонова хвороба – це будь-яке захворювання з групи летальних інфекційних нейродегенеративних патологій, спричинених порушеннями обміну пріонового білка, які, в свою чергу, спричинені мутаціями гена, кодуючого білок пріона, або інфікуванням патогенними його ізоформами». В латинській медичній терміносистемі цьому визначенню відповідає термін *morbus prioni*, в англійській – *prion disease*.



Основний текст.

Вивчення пріонових захворювань розпочалося в першій половині ХХ ст. За даними літератури [4,5,6], до пріонових захворювань людини на даний час відноситься хвороба Крейтцфельдта-Якоба, синдром Гертсмана-Страусслера-Шейнкера, аміотрофічний лейкоспонгіоз або хвороба Міотча, синдром фатального сімейного безсоння, хвороба куру, хронічна прогресуюча енцефалопатія дитячого віку чи хвороба Альперса. Як видно з перерахованих прикладів, до складу трьох термінів обов'язково входить епонім, «... лицо, чем-то знаменитое, имя которого послужило для образования любого другого онима» [7, с. 150]. Якщо взяти до уваги два типи епонімійних найменувань залежно від їхнього енциклопедичного значення, про які йдеться в статті Новінської Н.В. [8, с.107], то впевнено відносимо їх до першого типу – терміни, до складу яких входять прізвища осіб, які зробили нове відкриття.

Терміни з прізвищевим компонентом. *Хвороба Крейтцфельдта-Якоба* належить до найбільш досліджених пріонових захворювань. Вперше термін «хвороба Крейтцфельдта-Якоба» - Creutzfeldt—Jakob disease (аббревіатура CJD) використав у 1922 році [9] німецький невропатолог Walther Spielmeier (1879-1935). Латинський термін morbus Creutzfeldt—Jakobi відноситься до субстантивно-субстантивних словосполучень, утворених за традиційною моделлю: першу позицію посідає опорна лексема morbus, до якої приєднано прізвища двох лікарів, які незалежно один від одного описали клінічні прояви хвороби. За збереженою до наших днів інформацією, першим ознаки хвороби, спочатку названої губчастою енцефалопатією (лат. encephalopathia spongiosa, англ. spongiform encephalopathy), у 1920 році описав Alfons Maria Jakob (1884-1931). Незабаром після цього, у 1921 році, німецький невропатолог Hans-Gerhardt Creutzfeldt (1885-1964) узагальнив симптоми фатальної губчастої енцефалопатії (лат. encephalopathia spongiosa fatalis, англ. fatal spongiform encephalopathy).

Сучасна медицина розрізняє чотири форми хвороба Крейтцфельдта-Якоба: спонтанна/класична хвороба Крейтцфельдта-Якоба (лат. morbus Creutzfeldt—Jakobi sporadicus, англ. sporadic Creutzfeldt—Jakob disease), спадкова хвороба Крейтцфельдта-Якоба (лат. morbus Creutzfeldt—Jakobi familiaris, англ. familial Creutzfeldt—Jakob disease), ятрогенна хвороба Крейтцфельдта-Якоба (лат. morbus Creutzfeldt—Jakobi iatrogenes, iatrogenic Creutzfeldt—Jakob disease) і новий варіант хвороби Крейтцфельдта-Якоба (англ. Creutzfeldt—Jakob disease, new variant, аббревіатура nvCJD). Як бачимо, усі ці терміни є складеними прізвищевими утвореннями; приєднані уточнюючі компоненти допомагають зорієнтуватися лікареві при встановленні диференційного діагнозу. Структурна своєрідність представлена базовою трикомпонентною моделлю morbus Creutzfeldt—Jakobi/Creutzfeldt—Jakob disease; терміни, пов'язані з етіологічною характеристикою, вміщують від чотирьох до п'яти компонентів. Примітно, що вивчення спорадичної хвороби Крейтцфельдта-Якоба [10] призвело до відкриття п'яти фенотипів хвороби, у назві чотирьох з них також наявний прізвищевий компонент. Напр., **фенотип/хвороба Якоба** (лат. morbus Jacobi, англ. Jakob's disease) більше



відомий як кортико-стріато-спінальна дегенерація (лат. *degeneratio cortico-striato-spinalis*, англ. *corticostriatal-spinal degeneration*); **фенотип Гайденгайна** [11] з ураженням потиличної кори мозку (лат. *syndromum Heidenhaini*, англ. *Heidenhain's syndrom*; синдром вперше описав у 1929 році Adolf Heidenhain (1893-1937); епонімна назва була запропонована А. Meyer у 1954 році); розглядається вченими як варіант хвороби Крейтцфельдта-Якоба тощо.

Синдром Герстмана—Штройслера—Шейнкера відноситься до рідкісних спадкових хвороб з групи пріонових захворювань. В англійській медичній терміносистемі використовується термін *Gerstmann–Sträussler–Scheinker syndrome* або *Gerstmann–Sträussler–Scheinker disease (GSS)*; в латинській - *syndromum Gerstmann–Sträussler–Scheinkerii*. Термін є чотирикомпонентним складеним епонімійним утворенням, в якому зафіксовані прізвища австрійських психіатрів Josef Gerstmann (1887—1969), Ernst Sträussler (1872-1959) та невролога Іллі Михайловича Шейнкера, які у 1936 році опублікували спільну статтю з узагальненням своїх спостережень за розвитком повільно прогресуючих атаксії і недоумства з неминучим смертельним результатом. Поряд з епонімійною назвою у науковій літературі функціонує безепонімне трислівне словосполучення «підгостра губчаста енцефалопатія» - лат. *encephalopathia spongiosa subacuta*, англ. *subacute spongiform encephalopathy*.

Хвороба Альперса – рідкісне захворювання малих дітей, що характеризується нейрональною дегенерацією кори головного мозку [3, с. 669]. В латинській медичній термінології йому відповідає двокомпонентне епонімне утворення *syndromum Alpersi*; в англійській терміносистемі є два варіанти: *Alpers's disease* і *Alpers's syndrome*, які представляють собою двокомпонентні сполучення присвійного типу словотворення. Своєю назвою це захворювання завдячує американському нейрохірургу Bernard Jacob Alpers (1900-1981), який вперше у 1931 році описав історію хвороби чотиримісячної дівчинки. У науковій літературі неодноразово трапляються й інші найменування хвороби Альперса [6, 12]: дифузний кортикальний склероз (лат. *sclerosis corticalis diffusa*, англ. *diffuse cortical sclerosis*), сімейна дегенерація сірої речовини у дітей (лат. *degeneratio cerebri diffusa infantilis*, англ. *diffuse cerebral degeneration in Infancy*), дифузна прогресуюча атрофія кори головного мозку (лат. *atrophia corticis cerebri progressiva diffusa*, англ. *diffuse progressive atrophy of the cerebral cortex*), прогресуюча дифузна дегенерація сірої речовини головного мозку (англ. *diffuse progressive degeneration of the grey matter of the cerebrum*, лат. *degeneratio progressiva diffusa grisea*), поліодистрофія мозку дитяча прогресуюча (лат. *poliodystrophia cerebri progressiva infantilis*, англ. *poliodystrophia cerebri, poliodystrophia cerebri progressiva, poliodystrophia cerebri infantilis*). Порівняння епонімного і описових термінів у структурному відношенні свідчить, на нашу думку, про перевагу лаконічного двослівного утворення з прізвищевим компонентом над громіздкими кваліфікативними термінами, до складу яких входить від трьох (порівн. лат. *sclerosis corticalis diffusa*, англ. *diffuse cortical sclerosis*) до п'яти (порівн. лат. *atrophia corticis cerebri progressiva diffusa*) і більше (порівн. англ. *diffuse progressive*



degeneration of the grey matter of the cerebrum) лексем.

Терміни з топонімійним компонентом не так поширені в медичній термінології, як прізвищеві утворення; найчастіше вони використовуються, коли йдеться про гострі вірусні захворювання, на що звернули увагу дослідники медичної термінології [13,14]. Не стало винятком і найменування пріонового захворювань людини - один термін має зв'язок з місцевістю, де вперше проявилися симптоми хвороби, причиною якої стали патологічні ізоформи пріонів. Нова нозологічна форма спершу отримала назву **хвороба Міотчі** (лат. morbus Miotchi, англ. Miotch disease), оскільки вперше у світі (1974 рік) була виявлена серед мешканців села Міотчі Борисівського району Мінської області. З 1975 року цей термін відомий лікарям під описовою безтопонімійною назвою **аміотрофічний лейкоспонгіоз** (лат. leucospongiosis amyotrophica, англ. amyotrophic leucospongiosis).

З 1957 року завдяки вірусологу Daniel Carleton Gajdusek (1923-2008) і лікарю Vinsent Zigas (1920-1983) людству стало відомим захворювання під назвою **куру** (лат., англ. kuru), що в перекладі з мови племені Fore, яке проживало на острові Папуа - Нова Гвінея, означає «тремтіння», яким на першій стадії супроводжується хвороба [15]. На сьогоднішній день випадки захворювання на куру практично не спостерігаються, що пояснюється забороною ритуального посмертного канібалізму в племені Fore. Проте в науковій та навчальній медичній літературі, енциклопедичних медичних словниках термін куру продовжує повноцінно функціонувати. Цю назву пріонового захворювання відносимо до запозичених термінів.

Окреме місце в групі пріонових хвороб посідає безпонімний складений термін, відомий під назвою **фатальне сімейне безсоння/ летальне сімейне безсоння/фатальна сімейна інсомнія – лат. insomnia familiaris letalis, англ. lethal family insomnia, fatal familial insomnia** (аббревіатура FFI) - рідкісне невиліковне, спадкове (домінантно-успадковане пріонове) захворювання, за якого хворий помирає від безсоння. Відомо всього 40 сімей, уражених цією хворобою. Відкрите це захворювання сучасним італійським лікарем Ignazio Roiter (народився 1948 року) в 1979 р., На підставі своїх тривалих спостережень він запропонував назвати рідкісне генетичне захворювання «фатальне сімейне безсоння». Термінологічне сполучення відноситься до кваліфікативних термінів: першу позицію посідає латинський іменник insomnia, утворений за допомогою префікса in- у значенні «заперечення будь-чого» та іменника somnus – сон; цей компонент вказує на основний симптом хвороби - безсоння; другу – латинський прикметник третьої відміни familiaris, е, витоки якого сягають іменника familia – сім'я; цей компонент акцентує увагу на генетичному характері захворювання; прикметник letalis, е інформує про неминучу смерть пацієнта: за спостереженнями лікарів, хвороба може тривати від 6 до 37 місяців. Офіційно нозологічна одиниця «Фатальна сімейна інсомнія» уведена тільки в 1986 році.

З роками лікарі звернули увагу на іншу форму - спорадичне фатальне безсоння – insomnia fatalis sporadica/ sporadic fatal insomnia (sFI), яке не має спадкового характеру; наявність означення грецького походження *σποραδικός*,



лат. sporadicus (розсіяний) якраз і акцентує увагу лікарів на цьому факті. До сьогоднішнього дня причини виникнення цього захворювання залишаються не виясненими.

Висновки. Вербальна кодифікація термінів на позначення пріонових захворювань з використанням прізвищового компоненту на даному етапі вивчення пріонових спонгіоформних енцефалопатій людини цілком виправдана з огляду на їхню компактну формальну структуру, а також можливість попервах дати якусь назву феномену, що досліджується. Подальше поглиблене спостереження за клінічними проявами хвороби неминуче призводить до появи описових термінів з використанням термінотворчих компонентів латинської і грецької мов. Якому саме з термінів науковці надаватимуть перевагу – покаже час.

Література.

1. Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: у 4 т. – Т.3. О-С./ укладачі: Л.І. Петрух, І.М. Головка. – К.: ВСВ «Медицина», 2016. – 744 с.
2. Извекова Т.Ф. Эпонимы в медицинской терминологии [Электронный ресурс] / Т.Ф. Извекова, Е.В. Грищенко, А.С. Пуртов. Режим доступа: <http://www.ngmu.ru/cozo/mos/article/pdf.php?id=1365>
3. Англо-український ілюстрований медичний словник Дорланда у 2-х томах. Львів: Наутілус, 2003: Том 1. А-Л . XXVI; 1-1354 с.; Том 2. М-Z. XXVI; 1355-2688 с.
4. Шлопов В.Г. Пріонові захворювання: сучасний стан проблеми//Медицина залізничного транспорту України. – 2002. - №1. – С. 81-86
5. Заваденко Н.Н. и др. Прионные заболевания человека: современные аспекты//Н.Н. Заваденко, Г.Ш. Хондкьян, Р.Ц. Бейбева, А.А. Холин, Е.Н. Саверская// Журнал неврологии и психиатрии имени С.С. Корсакова. – 2018. – Т.118, №6. – С. 88-95
6. Пішак В.П., Мислицький В.Ф., Ткачук С.С.Спадкові синдроми з основами фенотипової діагностики: словник-довідник. – Чернівці: Медуніверситет, 2010. - 608 с.
7. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
8. Новинская Н.В. Термины-эпонимы в языке науки / Н.В. Новинская // Вестник РУДН, серия Русский и иностранные языки и методика их преподавания. – 2013. – № 4. – С. 107-110.
9. Етимологія: хвороба Крейтцфельда-Якоба. Emerg Infect Dis. Червень 2017 р. [цитована дата]. <http://dx.doi.org/10.3201/eid2306.ET2306>.
10. Евтушенко С.К. Sporadическая болезнь Крейтцфельда-Якоба: диагностика и попытка лечения//Международный неврологический журнал 2006
11. Heidenhain A. Klinische und anatomische Untersuchungen über eine eigenartige anorganische Erkrankung des Zentralnervensystems im Praesensium // Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie, 1929. – Bd.118. – P.49-114.



12. Синдром Альперса (Alpers) - синонимы, авторы, клиника. Источник: [https:// meduniver.com/Medical/genetika/sindrom_alpersa.html](https://meduniver.com/Medical/genetika/sindrom_alpersa.html) MedUniver.

12. Телеки М.М., Синиця В.Г. Функції топоніма як компонента термінологічного словосполучення //Закарпатські філологічні студії, 2020. - Вип.13, том 1. – С. 181-185

14. Кучешева И.Л. Анализ имен собственных для обозначения медицинских терминов (на материале английского и немецкого языков) //Вестник ЮУрГУ. Серия «Лингвистика». - 2017. - Т. 14, № 3. - С. 59–61

15. Стойда Н.И. Прионные болезни/Н.И. Стойда, И.А. Завалишин//Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. – 2012. – Т.112, №9, Вып.2. – С. 59-63.

***Abstract.** Studies of animal and human diseases as a result of the study of prions, under which, by definition [1, p. 289], meaning «protein infectious agent from altered host protein molecules» is accompanied by appropriate terminological vocabulary. The term prion (Latin prion, English prion) was proposed by our contemporary, American biochemist and neurologist Stanley Benjmihn Prusiner (born 1942) and from a linguistic point of view is an abbreviation that contains the first two initial letters of the word protein and three final letters of the word infection. The purpose of the article is to observe the verbal codification of the names of human prion diseases by means of Latin and English. Conclusion: of the four analyzeed names of prion diseases, perference is given to terminological combinations with the surname component formed in Latin according to the model «noun in Nom. + noun/surname in Gen.». In the presence of the names of several researchers in Gen. put only the last of the eponyms. There are two eponymous construction in the English medical terminology system: the surname of researchers is useed without any changes and the possessive type of word formation when the3 surname is joined an apostrophe.*

***Key words:** prion diseases, medical terminology, eponymous component, toponymic component.*